

FORMAREA INIȚIALĂ PENTRU DOMENIUL EDUCAȚIEI INCLUZIVE – PRIORITATE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Elena PETROV, doctor, conferențiar universitar,
ANACIP

Introducere

Subiectul educației incluzive (EI) ca și element iminent a unei societăți incluzive se discută intens pe parcursul ultimilor ani atât la nivel internațional, cât și european. Astfel, de exemplu, **Strategia Europa 2020**¹ promovează o societate favorabilă incluziunii, inovatoare și reflexivă, în constituirea căreia un rol determinat îi revine procesului educațional. Potrivit Strategiei, creșterea favorabilă incluziunii presupune asigurarea accesului și oportunităților pe întreg parcursul vieții tuturor cetățenilor². Pentru realizarea acestui obiectiv la nivel național, statele membre trebuie să asigure dobândirea competențelor necesare în vederea continuării studiilor și a integrării pe piața muncii, precum și recunoașterea acestora pe tot parcursul educației generale, profesionale, superioare și din viața adultă.³

În acest proces un rol deosebit revine universităților care urmează să realizeze dimensiunea incluzivă în procesul de formare inițială a cadrelor didactice pentru învățământul preuniversitar, în baza unui set de finalități educaționale distincte bine definite, orientate spre formarea de competențe relevante pentru practicarea profesiei de învățător/profesor în școala incluzivă.

Dinamica demersului incluziv la nivel internațional și european

¹ Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission. Brussels. [http://eur-lex-europa.eu](http://eur-lex.europa.eu)

² Ibid., art. .21, page 12.

³ Ibid., art. .23, page 12.

Accesul egal la toate treptele educației, de la educația preșcolară la formarea profesională, constituie o cerință fundamentală pentru a asigura atât incluziunea socială, cât și independența persoanelor cu dizabilități. Analiza diverselor documente (rezoluții, recomandări etc.), aprobate la nivel internațional și european, inclusiv în cadrul diverselor foruri tematice, denotă o dinamică progresivă a demersului incluziv.

1. *Planul de Acțiuni pentru promovarea drepturilor și participării depline a persoanelor cu dizabilități*, promovat de către Consiliul Europei, include 15 linii de acțiune complementare, inclusiv **Educația**, direcția de acțiune nr. 4, și stipulează toate obiectivele iminente pentru a construi societăți incluzive și participative, cu respectarea drepturilor fundamentale ale tuturor membrilor în diversitatea lor⁴. Una dintre **acțiunile specifice** formulate de către Consiliul de Miniștri și pe care trebuie să le întreprindă statele membre în acest context, ține de încurajarea dezvoltării nivelului de calificare inițială și continuă pentru toți profesioniștii și personalul care lucrează la toate etapele educației pentru a conștientiza problematica dizabilității și pentru a utiliza tehnici și materiale educaționale adecvate pentru a sprijini elevii și studenții cu dizabilități atunci când este cazul⁵.

2. *Recomandarea CM/Rec(2013)2 a Consiliului de Miniștri a Statelor Membre ale Consiliului Europei pentru asigurarea incluziunii totale a copiilor și tinerilor cu dizabilități în societate*⁶ solicită Guvernelor, în special, să se angajeze cu diverși actori publici și privați pentru a realiza un șir de **acțiuni** pozitive, inclusiv:

- Să prioritizeze, monitorizeze și să susțină obligațiile juridice internaționale de a furniza o EI, adaptată la nevoile individuale ale elevilor cu dizabilități, oferind în același timp sprijinul necesar și oportunitățile de a obține cele mai complete posibilități educaționale și sociale pentru copiii și tinerii cu dizabilități din copilărie și până la maturitate, de la etapa preșcolară până la intrarea pe piața muncii și pe parcursul învățării pe tot parcursul vieții.
- Să se asigure că EI și formarea profesională oferă tinerilor cu dizabilități, prin adaptarea curricula, competențele necesare pentru obținerea unui loc de muncă pe piața deschisă și favorabilă incluziunii.
- Să elaboreze planuri de acțiuni orientate spre reforma sistemelor educaționale pentru a fi incluzive. Perioada de tranziție și dezvoltarea profesională a personalului existent al instituțiilor de învățământ general, colegiilor și

⁴ Traducere neoficială. Recommendation [CM/Rec\(2006\)5](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657) of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe. Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015. Adopted on 5 April 2006 at the 961st meeting of the Ministers' Deputies. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657

⁵ Ibid.

⁶ Traducere neoficială. Recommendation [CM/Rec\(2013\)2](https://wcd.coe.int/ViewDoc) of the Committee of Ministers to member States on ensuring full inclusion of children and young persons with disabilities into society. Adopted on 16 October 2013 at the 1181st meeting of the Ministers' Deputies. <https://wcd.coe.int/ViewDoc>

universităților ar trebui finanțate în mod corespunzător pentru a ajuta întregul sistem și actorii săi să pună în aplicare principiile EI și să fie mai eficace în acest domeniu. Aceste planuri trebuie să fie strâns legate de politicile de dezinstituționalizare.

- Să reformeze sistemele de formare inițială și continuă a cadrelor didactice pentru a permite profesorilor și formatorilor, precum și personalului școlar și personalului academic să promoveze, să livreze și să susțină un sistem educațional incluziv, în conformitate cu articolele 24 și 19 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități⁷.

3. *Recomandarea CM/Rec(2012)6 a Comitetului de Miniștri a Statelor membre privind protecția și promovarea drepturilor femeilor și fetelor cu dizabilități* a abordat un aspect transversal „Femei și fete cu dizabilități”⁸. Documentul evidențiază acțiunile interguvernamentale privind participarea persoanelor cu dizabilități la nivel național, local și regional, ce au fost întreprinse de la adoptarea Planului de Acțiuni al Consiliului Europei privind Persoanele cu Dizabilități (2006-2015) și a Raportului de revizuire de termen mediu din 2010 privind punerea în aplicare a acestui plan. Fiind recunoscută evoluția conceptuală și metodologică în ceea ce privește incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, s-a menționat faptul, că ține de responsabilitatea guvernelor Statelor membre de a identifica și elimina toate obstacolele care împiedică participarea femeilor și fetelor cu dizabilități în societate și de a evita apariția unor noi obstacole. Au fost formulate și un șir de sarcini pe domenii distincte de intervenție, inclusiv în domeniul educației și formării continue. Acestea vizează, în particular, următoarele:

- Serviciile de consiliere, școlile și universitățile, furnizorii de formare profesională și factorii de decizie, formatorii din domeniul educației și reabilitării profesionale ar trebui să fie informați și pregătiți în mod corespunzător să ia măsurile necesare pentru a se asigura că femeile și fetele cu dizabilități beneficiază de educație și pregătire pentru angajare în piața forței de muncă care ar trebui să le asigure independența.
- Școlile, universitățile și furnizorii de formare profesională continuă ar trebui încurajate să ofere sprijin elevilor/studentilor cu dizabilități pentru a promova participarea acestora, acordând o atenție specială elevilor/studentelor.

4. Subiectul EI a fost discutat și în cadrul *Summitul-ui „Educație pentru dezvoltare”*, care s-a derulat la 6-7 iulie 2015 la Oslo. Participanții la Forum au solicitat instituirea

⁷ Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Adopted on 13 December 2006 at the United Nations Headquarters in New York. http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf

⁸ Traducere neoficială. Recommendation [CM/Rec\(2012\)6](http://www.refworld.org/docid/50697f522.html) of the Committee of Ministers to member States on the protection and promotion of the rights of women and girls with disabilities. Adopted on 13 June 2012 at the 1145th meeting of the Ministers' Deputies. <http://www.refworld.org/docid/50697f522.html>

la nivel mondial a unui mecanism de EI, care să susțină implementarea Obiectivelor Dezvoltării Durabile (SDGs), formulate în cadrul conceptului de Educației pentru toți (EFA Framework), „asigurând astfel copiilor cu dizabilități posibilitatea de a beneficia pe deplin de progresele globale în dezvoltarea educației”.⁹

Cartea de referință pregătită pentru Summit cu genericul „Către o EI pentru copiii cu dizabilități” conține câteva mesaje-cheie¹⁰, inclusiv:

- Incluziunea copiilor cu dizabilități este o problemă morală, economică și socială.
- Subiectul incluziunii copiilor cu dizabilități trebuie integrat în toate politicile și planurile naționale. Standardele de accesibilitate trebuie implementate și sprijinite prin dezvoltarea cooperării internaționale.
- Planificarea și bugetarea de către guvernele naționale și partenerii de dezvoltare trebuie să includă copiii cu dizabilități pentru a se asigura că aceștia nu vor mai rămâne în urmă.
- Există o nevoie imediată de raportare și monitorizare a proceselor de incluziune prin aplicarea de indicatori specifici ce țin de EI a copiilor cu dizabilități, precum și necesitatea colectării sistematice de date dezagregate privind dizabilitățile, vârsta și sexul.
- Pentru a realiza o EI de calitate, este necesar:
 - să asigurăm standarde minime de accesibilitate pentru toate școlile;
 - să investim în formarea cadrelor didactice astfel încât toți învățătorii/profesorii să fie capabili să răspundă diversității în clasă și, în particular, incluziunii copiilor cu dizabilități;
 - să ne asigurăm că materialele/resursele de învățare sunt disponibile în format accesibil și sunt ușor de adaptat;
 - să investim în tehnologii de asistență și dispozitive pentru copiii cu dizabilități etc.

Astfel, existența cadrelor didactice bine instruite și sprijinite se evidențiază în calitate de precondiție necesară pentru a asigura ca copiii cu dizabilități să meargă la școală, să rămână în școală și să realizeze experiențe de învățare de succes și oportunități extinse de trai. Complementată cu alte elemente esențiale: disponibilitatea dispozitivelor de asistență, un proces de instruire și materiale de învățare adaptate, aceasta vine să asigure succesul reformelor.

4. Agenda pentru dezvoltarea durabilă pentru perioada de până la 2030¹¹, adoptată de către ONU la finele anului 2015, un program de acțiune globală în

⁹ Ibid.

¹⁰ Towards a disability inclusive education. EduSummitOslo, 6 -7 July 2015, Education for development. Background paper for the Oslo Summit on Education for Development, pag.10.

https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1865/Oslo_Ed_Summit_DisabilityInclusive

domeniul dezvoltării durabile, de asemenea constituie un catalizator pentru constituirea, până în 2030, a societăților favorabile incluziunii și promovarea EI la nivel global. Obiectivul nr.4 din Agendă – *Educație de calitate*, presupune **garantarea unei educații de calitate, incluzive și echitabile** la toate nivelurile – de formare timpurie, formare primară, secundară, terțiară, tehnică și profesională, **promovând oportunități de învățare de-a lungul vieții pentru toți**¹².

Progrese în domeniu pe plan național

În Republica Moldova formarea inițială a cadrelor didactice în domeniul EI a demarat în anul universitar 2012-2013, ca și element al reformelor în domeniul EI, promovate prin Programul de dezvoltare a EI în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. La etapa de pregătire, Ministerul Educației a realizat un șir de acțiuni, inclusiv: (1) constituirea unui grup de experți pentru elaborarea unității de curs EI, (2) aprobarea cursului EI (2 credite ECTS) și includerea acestuia, cu statut obligatoriu, în componența modulului psiho-pedagogic, standard de stat în formarea inițială a cadrelor didactice, (3) editarea cursului EI, cu suportul AO Lumos, și repartizarea în universități.

O evaluare intermediară realizată de către AO Lumos, de comun acord cu ministerul de resort în aprilie-iulie 2016, a demonstrat deschiderea instituțiilor de învățământ superior din țară pentru promovarea EI prin politicile instituționale proprii¹³. Universitățile respectă deciziile ministerului privind implementarea cursului EI și formarea inițială în domeniul EI¹⁴. Statisticile generale denotă o dinamică pozitivă în promovarea dimensiunii incluzive în formarea inițială de nivel universitar:

- 13 instituții de învățământ superior oferă formarea inițială în domeniul EI; inclusiv 12 instituții - cursul EI în formula recomandată de către Minister;
- 7 instituții de învățământ superior oferă cursul EI cu un volum mai mare decât cel recomandat (3-6 credite ECTS);
- 11 810 studenți, inclusiv 89% de la specialitățile domeniului Științe ale educației, au beneficiat de formare inițială în domeniul EI; cca.2/3 din ei au realizat și promovat cursul EI, în formula recomandată de către Minister;
- 35 cadre didactice titulare au asigurat cursul EI în anul universitar 2015-2016¹⁵.

Rezultatele evaluării implementării cursului EI au fost prezentate în cadrul unei Mese rotunde tematice, organizate de către AO Lumos, în parteneriat cu Ministerul

¹¹ *Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development (SDGs)*, adopted at the United Nations Sustainable Development Summit on 25 September 2015, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

¹² Ibid.

¹³ Petrov E. Implementarea cursului Educație incluzivă în formarea cadrelor didactice la nivel universitar. Raport de evaluare. Chișinău, 2017, pag.70

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid., pag. 15,16,18

Educației, la data de 23 septembrie 2016. Evenimentul a întrunit cca. 100 de persoane: reprezentanți ai Ministerului Educației, reprezentanți ai mediului academic din 28 de universități, manageri, cadre didactice titulare ale cursului EI, studenți beneficiari. Au fost formulate recomandări – direcții de acțiune imediată și de perspectivă pentru diverși actori: Ministerul de resort, universități, cadrele didactice titulare, parteneri, inclusiv ONG-uri active în domeniul EI.

Analiza rezultatelor evaluării a demonstrat opinia comună a actorilor din învățământul superior pe mai multe dimensiuni, în particular (1) promovarea în continuare a cursului EI ca și parte componentă obligatorie a modului psihopedagogic și (2) actualizarea conținutului cursului EI cu fortificarea componentei aplicative. În acest context, Ministerul Educației a organizat, cu susținerea logistică a AO Lumos, în perioada martie-august 2017, revizuirea cursului EI. Acest proces s-a finalizat cu examinarea și aprobarea cursului EI actualizat în Consiliul Național pentru Curriculum (proces verbal nr.16 din 29.08.2017). Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr.60 din 30.08.2017 pune în aplicare, începând cu 01 septembrie 2017, varianta actualizată și completată a cursului EI, parte componentă obligatorie în formarea inițială a cadrelor didactice la nivel universitar. După editare, cursul EI urmează a fi difuzat în instituții pentru utilizare/implementare.

Concluzii

Evident este faptul că în condițiile autonomiei universitare, pentru a asigura calitate în procesul de formare inițială a cadrelor didactice în domeniul EI, sunt necesare eforturi consolidate la nivel instituțional, manifestate prin politica instituțională și managementul instituțional orientate incluziv. Formarea continuă a cadrelor didactice titulare care asigură cursul EI, preconizată pentru primul semestru al anului 2018, de asemenea constituie condiție obligatorie în acest proces. Toate acestea, suplimentate cu o monitorizare periodică din partea Ministerului de resort, dar și de către Agenția Națională de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional, în procesul de evaluare externă a programelor de studii și/sau instituțiilor, pot asigura calitatea și durabilitatea procesului de formare inițială în domeniul EI la nivel universitar.

Referințe bibliografice

1. Codul educației nr.152 din 17.07.2014, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.319-324 din 24.10.2014, art.634.
2. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Adopted on 13 December 2006 at the United Nations Headquarters in New York. http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf

3. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission. Brussels. <http://eur-lex-europa.eu>
4. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.523 din 11.07.2011. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr.114-116 din 15 iulie 2011, art.589
5. **Recommendation [CM/Rec\(2006\)5](#) of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe. Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015. Adopted on 5 April 2006 at the 961st meeting of the Ministers' Deputies. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657**
6. Recommendation [CM/Rec\(2013\)2](#) of the Committee of Ministers to member States on ensuring full inclusion of children and young persons with disabilities into society. Adopted on 16 October 2013 at the 1181st meeting of the Ministers' Deputies. <https://wcd.coe.int/ViewDoc>
7. Recommendation [CM/Rec\(2012\)6](#) of the Committee of Ministers to member States on the protection and promotion of the rights of women and girls with disabilities. Adopted on 13 June 2012 at the 1145th meeting of the Ministers' Deputies. <http://www.refworld.org/docid/50697f522.html>
8. Petrov E. Implementarea cursului Educație incluzivă în formarea cadrelor didactice la nivel universitar. Raport de evaluare. Chișinău, 2017.
9. Towards a disability inclusive education. EduSummitOslo, 6 -7 july 2015, Education for development. Background paper for the Oslo Summit on Education for Development, pag.10. https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1865/Oslo_Ed_Summit_DisabilityInclusive
10. *Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development (SDGs)*, adopted at the United Nations Sustainable Development Summit on 25 September 2015, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>